

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Cyborgs

1 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van Lockes definitie van 'persoon': denkend wezen met bewustzijn en herinnering 1
- een uitleg dat Neils persoonlijke identiteit door de toevoeging van het implantaat niet veranderd is, omdat hij nog steeds bewuste herinneringen heeft aan de tijd voordat hij zijn implantaat had 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Locke is een persoon een denkend wezen met bewustzijn en herinnering 1
- Jouw identiteit als persoon wordt gevormd door wat jij je van jezelf kunt herinneren. Door bewuste herinneringen die je van jezelf hebt, ben je dezelfde persoon als vroeger. Daarom verandert Neils implantaat niets aan zijn persoonlijke identiteit, ook al is zijn lichaam veranderd. Hij weet nog steeds hoe het was om als kind geen implantaat te hebben 1

2 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat het zelf volgens Dennett bestaat als abstractie in de verhalen die we vertellen om ons gedrag te begrijpen 1
- een uitleg dat Dennett het zelf opvat vanuit de functie die het heeft (voorspellen en verklaren van gedrag) en dat die functie niet afhankelijk is van een specifieke materie 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Dennett is het zelf geen object dat bijvoorbeeld ergens in de hersenen terug te vinden is. Het is een object dat door ons verzonnen is om ons eigen gedrag en dat van anderen te begrijpen. Het zelf is het centrum, het zwaartepunt van deze verhalen 1
- Omdat het zelf iets abstracts of fictieels is, is het ook niet gebonden aan een specifiek soort lichaam. Voor Dennett heeft het zelf de functie om ons gedrag te voorspellen en te verklaren. Het is zelfs denkbaar dat het lichaam kan worden vervangen door een computer en dan kan je nog steeds over dezelfde geest of persoon spreken om zijn gedrag te begrijpen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

3 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat het lichaam volgens Merleau-Ponty
mogelijkheidsvoorwaarde voor ervaring is (geleefd lichaam) 1
- een argumentatie of de manier waarop Neil over zijn eyeborg spreekt
beter aansluit bij Dennett of bij Merleau-Ponty 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Merleau-Ponty zijn lichaam en geest onlosmakelijk met elkaar
verbonden en ook niet los van elkaar te zien. Ons lichaam is een
geleefd lichaam en het zorgt ervoor dat de wereld niet slechts een
losse verzameling waarnemingen is, maar dat we de wereld kunnen
zien, voelen, ruiken enzovoort. Dennett denkt dat het zelf als narratief
zwaartepunt in principe ook los van ons lichaam kan bestaan. Maar
volgens Merleau-Ponty hebben de verhalen die we over onszelf
vertellen alleen betekenis vanuit de ervaringen die we met ons lichaam
hebben: 'Ik heb dorst' omdat mijn zelf en mijn lichaam niet te scheiden
zijn 1
- Volgens mij is de manier waarop Neil over zijn implantaat spreekt beter
te begrijpen vanuit Dennetts functionalisme. Neils zelfbeeld is blijkbaar
niet afhankelijk van het beperkte lichaam waarmee hij geboren is, maar
van de verhalen die hij over zichzelf vertelt; verhalen die gebruikmaken
van de eyeborg in plaats van van zijn biologische lichaam om kleuren
te ervaren. Neil toont dus aan dat het mogelijk is om het narratief
zwaartepunt te verschuiven in de richting van een meer technologisch
ankerpunt, waarmee hij het ongelijk van Merleau-Ponty aantoot 1

of

- Neil geeft aan hoe de eyeborg langzaam onderdeel van zijn organisme
werd, eerst als extra informatiebron maar later ook doordat de eyeborg
hem nieuwe gevoelens en zelfs dromen gaf. Je ziet hier dus duidelijk
hoe belangrijk het lichaam is, en wat je aan het lichaam toevoegt, voor
wat je kunt ervaren en voelen. Ik denk dat Merleau-Ponty gelijk heeft in
zijn kritiek op Dennett, dat het verhaal dat je over jezelf vertelt nooit
losstaat van je lichaam. Als Neil niet zijn aangeboren afwijking had
gehad en nooit zo'n eyeborg had laten implanteren, had hij niet de
ervaringen gehad die hij nu heeft 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

4 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met tekst 2 dat de boze mailers van een andere metafysische vooronderstelling uitgaan over wat de menselijke identiteit is dan Neil: volgens de mailers zijn kunstmatige toevoegingen niet natuurlijk terwijl Neil zijn implantaat als onderdeel van zichzelf ziet.

voorbeeld van een goed antwoord:

Metafysische vragen gaan over wat het zelf is. Het lijkt erop dat sommige mensen vooral boos worden op Neil omdat hij bezig is met het veranderen van de grenzen tussen mens en machine. Ze vinden het onnatuurlijk dat Neil kunstmatige elementen toevoegt aan zijn lichaam, terwijl Neil de eyeborg als onderdeel van zijn organisme is gaan zien. Neil en de boze mailers verschillen dus van mening over het antwoord op de vraag wat een menselijk zelf is.

5 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg met het voorbeeld van Stelarc dat de mens een dubbelzinnige houding heeft ten aanzien van techniek: enerzijds is techniek een hulpmiddel, zoals een communicatiemiddel bij Stelarc, anderzijds wordt techniek gezien als bedreiging, omdat we ons niet kunnen voorstellen wat een toekomst inhoudt waarin we allemaal cyborgs zullen zijn.

voorbeeld van een goed antwoord:

Mensen hebben altijd een dubbelzinnige houding ten aanzien van techniek gehad. Aan de ene kant zien we techniek als een hulpmiddel dat het leven makkelijker of aangenamer kan maken. Zo wil Stelarc graag voortdurend in verbinding staan met andere mensen. Het derde oor is dan een communicatiemiddel. Aan de andere kant heeft techniek ook altijd voor angst gezorgd, omdat het de toekomst onzeker maakt. We kunnen ons niks voorstellen bij een wereld waarin we allemaal cyborgs zijn, zoals Stelarc denkt. Omdat we ons er niks bij kunnen voorstellen worden we onzeker en dat maakt ons bang.

Opmerking

Aan een andere invulling van de dubbelzinnige houding ten aanzien van techniek kan een punt worden toegekend, mits filosofisch relevant en goed uitgelegd.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

6 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat bij Neils eyeborg het onderscheid tussen verbeteren en genezen problematisch is: de eyeborg is niet alleen een genezing van Neils beperking maar ook een verbetering van de mens, waardoor normale mensen nu beperkt lijken te zijn.

voorbeeld van een goed antwoord:

Neil ontwikkelde zijn eyeborg om zijn aangeboren afwijking van kleurenblindheid op te lossen. In dat opzicht is de eyeborg een vorm van genezing. Maar tegelijkertijd geeft de eyeborg Neil ook extra mogelijkheden die normale gezonde mensen niet hebben, want hij kan nu ook infrarood waarnemen en in het donker zien. Daardoor lijken normale mensen nu juist een beperking te hebben.

7 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat de voorstelling van een menselijke natuur die uitgaat van een aantal vaste kenmerken, niet geschikt is om de technologische verbetering van ons zicht moreel te beoordelen: uit een beschrijving van ons huidige zicht zijn geen morele regels voor de uitbreiding van het zicht af te leiden / uitgaan van het huidige menselijke zicht kan leiden tot ongefundeerde vooroordelen jegens mensen met een technologische uitbreiding.

voorbeeld van een goed antwoord:

Volgens Buchanan zijn verwijzingen naar een menselijke natuur die uitgaan van een aantal vaste kenmerken ongeschikt om te bepalen of een technologische verbetering goed of slecht is. Als je er bijvoorbeeld van uitgaat dat het tot de menselijke natuur behoort dat we geen infrarood kunnen zien, betekent dat nog niet dat het onmenselijk is om, zoals Neil, wel infrarood te kunnen zien. Bovendien kan het er ook toe leiden dat er allerlei vooroordelen ontstaan tegen mensen als Neil, simpelweg omdat ze niet passen binnen die beschrijving van de menselijke natuur.

8 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave van het verschil tussen numerieke identiteit als identiteit door de tijd heen en kwalitatieve identiteit als identiteit van kenmerken 1
- een uitleg dat het schip van Theseus de vraag oproept of het vernieuwde schip nog wel hetzelfde schip is, omdat het oude en het nieuwe schip numeriek identiek maar kwalitatief verschillend zijn 1
- een argumentatie met het verschil tussen numerieke en kwalitatieve identiteit of een geheel technologisch verbeterde mens nog steeds 'mens' te noemen is 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Bij numerieke identiteit gaat het erom dat iets door de tijd heen bestaat, ondanks dat het door de tijd heen verandert. Bij kwalitatieve identiteit gaat het erom of twee dingen dezelfde kenmerken of eigenschappen hebben 1
 - Bij het schip van Theseus worden een voor een alle oude planken door nieuwe vervangen, waardoor het schip volledig vernieuwd wordt. De vraag is nu of het vernieuwde schip nog wel identiek is met het oude schip. Het schip waarvan de planken een voor een vervangen zijn, is numeriek identiek met het oorspronkelijke schip, omdat het door de tijd heen is blijven bestaan. Maar het vernieuwde schip is kwalitatief niet identiek aan het oude schip omdat het uit andere planken bestaat 1
 - Het geval van een mens die volledig technologisch vernieuwd en tegelijkertijd verbeterd is, gaat nog een stap verder dan het schip van Theseus. In numerieke zin is er misschien nog steeds wel sprake van dezelfde mens, omdat je door de tijd heen een soort eenheid blijft. Maar kwalitatief ben je fundamenteel veranderd als je over allerlei nieuwe mogelijkheden beschikt. Het zijn niet zomaar wat nieuwe planken, maar echt andere eigenschappen. En uiteindelijk zijn het de eigenschappen die iets maken tot wat het is. Daarom vind ik dat een technologisch volledig verbeterde mens, een cyborg, ook geen mens meer is maar een nieuwe soort 1
- of
- Ja, we worden echt andere mensen als we al onze onderdelen vervangen, maar nee, we zijn nog steeds mensen. Ik heb ten opzichte van mijn tweejarige zelf ook allerlei nieuwe eigenschappen gekregen en ik kan veel meer. En toch ben ik nog steeds dezelfde omdat ik numeriek identiek ben aan mijzelf van toen en waarom zou ik dan geen mens meer zijn? Numerieke identiteit is belangrijker dan kwalitatieve. De cyborgversie van mij kan zich nog steeds de oude beperkte versie van mijzelf herinneren en daarom zijn beide versies nog steeds versies van dezelfde mens 1

Opgave 2 Gevoelswerk

9 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat Tessa's twijfel toont dat ze zich kritisch tot zichzelf kan houden, waarin volgens Korsgaard de waarde van authenticiteit ligt 1
- een weergave van twee van Tessa's conflicterende praktische identiteiten: haar wens om de tatoeage te laten zetten gaat niet samen met haar wens om als stewardess te werken 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- In haar opvatting over authenticiteit gebruikt Korsgaard het begrip 'praktische identiteit'. Dit is volgens Korsgaard een beschrijving van jezelf waaruit blijkt wat je belangrijk vindt en wat je moet doen. Tessa's twijfel over de sollicitatie gaat over de vraag wat zij het belangrijkste in het leven vindt en wie ze wil zijn. Volgens Korsgaard is de waarde van authenticiteit gelegen in het vermogen om jezelf deze vragen te stellen 1
- Mensen hebben altijd meerdere praktische identiteiten. In dit geval is een van Tessa's praktische identiteiten die van een ambitieuze professional die graag stewardess wil zijn. Deze praktische identiteit conflicteert alleen wel met de andere praktische identiteit van de Tessa die een tatoeage wil laten zetten 1

10 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een weergave dat de kever de privé-ervaring voorstelt 1
- een uitleg met het voorbeeld van een kever in een doosje dat de introspectietheorie volgens Wittgenstein tot solipsisme leidt: omdat niemand in het doosje van een ander kan kijken wordt gedeelde betekenis onmogelijk 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Wittgenstein stelt zich voor dat je een doosje met daarin een kever hebt waarin volgens de introspectietheorie niemand anders dan jijzelf kan kijken. De kever is in deze vergelijking jouw eigen innerlijke ervaring van bijvoorbeeld pijn 1
- Volgens de introspectietheorie kun je leren wat je voelt door in je bewustzijn te kijken, maar als jij de enige bent met toegang tot dit doosje, dan is het onmogelijk om jouw ervaring te vergelijken met die van een ander. Niemand weet dan wat jij ervaart en bedoelt en omgekeerd kun je ook nooit begrijpen wat anderen ervaren of bedoelen. Je weet het zelf niet eens, omdat je het ook niet kunt vergelijken met anderen. Als we accepteren dat we kennis over bijvoorbeeld pijn verkrijgen door naar onze innerlijke stem te luisteren, zijn we nooit in staat daarover te communiceren. Dan bestaat alleen jouw eigen perspectief en dat is een vorm van solipsisme 1

Vraag	Antwoord	Scores
11	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat zelfkennis volgens Wittgenstein een sociale aangelegenheid is: de taal waarin zelfkennis wordt verwoord ontleent haar betekenis aan gebruik in de sociale context 1 • een uitleg dat zelfkennis volgens Brinkmann ook een sociale aangelegenheid is: het ego is een constructie die door de cultuurgeschiedenis is geformuleerd 1 <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Volgens Wittgenstein moeten we eerst weten hoe we begrippen zoals 'zelf' of 'ego' moeten gebruiken in een sociale context voordat we ze kunnen toepassen op onszelf om daarmee tot zelfkennis te komen. Net zoals je om te schaken besef moet hebben van de regels van het spel en je ze moet kunnen volgen en toepassen, zo moet je je ook in de taal houden aan de regels ervan 1 • Dit past volgens mij bij Brinkmanns bewering dat het idee van een ego door de cultuurgeschiedenis is geformuleerd. Je moet eerst weten welke regels er zijn als je dat begrip 'ego' gaat gebruiken, anders weet je helemaal niet wat het betekent om dit 'ego' te kennen 1 	
12	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een weergave dat Hume ervan uitgaat dat we het bestaan van het zelf moeten kunnen aantonen op basis van innerlijke waarneming 1 • een weergave van Kants kritiek op Humes opvatting over het zelf: zonder zelf is er geen ervaring mogelijk 1 <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Volgens Hume moet aan elk idee een ervaring voorafgaan en dus ook aan het idee van een 'ik'. Zo'n 'ik' zou je volgens Hume dus rechtstreeks moeten kunnen voelen of anderszins moeten kunnen waarnemen door introspectie, en dat is niet zo 1 • Kant heeft kritiek op deze sceptische argumentatie, want ook al is er geen innerlijke waarneming van het 'ik', toch moet dat 'ik' wel bestaan, want anders was er überhaupt geen ervaring 1 	
13	<p>maximumscore 2</p> <p>een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat fabrieksarbeiders volgens Marx van zichzelf vervreemdden omdat ze zich niet meer verwerkelijkten in hun arbeid, omdat het werk slechts middel tot levensonderhoud werd / zonder voldoening was / slechts voor een ander werd uitgevoerd 1 • een uitleg dat de moderne werknemer volgens Brinkmann op soortgelijke wijze van zichzelf vervreemdt omdat zijn karakter en gevoelens handelswaar zijn geworden 1 	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Marx vervreemde de fabrieksarbeider van zichzelf omdat alleen de dierlijkste aspecten van het menselijk leven – slapen, eten en drinken – nog in de vrije tijd plaatsvinden en hemzelf toebehoorden. De rest van de tijd behoorde de arbeider zijn werkgever toe en het product van zijn arbeid was ook nooit iets waar hij zelf trots op kon zijn. Zijn werk was niet vrijwillig maar gedwongen 1
- Volgens Brinkmann zorgt het gevoelswerk ervoor dat het gevoelsleven van de moderne werknemer gecommmercialiseerd wordt. Als jij een bullshitjob hebt waarin je alleen maar positieve gevoelens mag hebben, wordt het onduidelijk welke waarde die gevoelens voor jouzelf nog hebben. Je gevoelens en karakter zijn handelswaar geworden, dat wil zeggen iets uiterlijks dat niet meer van jezelf is, waardoor je niet meer tot zelfverwerkelijking kunt komen 1

14 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een argument dat het moderne gevoelswerk authentiek is, vanuit de vooronderstelling van het mensbeeld van het klassiek liberalisme dat mensen in staat zijn om te handelen overeenkomstig hun voorkeuren: omdat werknemers immers zelf kunnen kiezen om ergens te (blijven) werken moet het gevoelswerk als authentieke keuze worden beschouwd 1
- een argument dat het moderne gevoelswerk authentiek is, vanuit de vooronderstelling van het mensbeeld van het klassiek liberalisme dat mensen zelf het best weten wat ze willen: gevoelswerk is authentiek omdat werknemers zelf het best weten wat goed voor ze is 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens het klassiek liberalisme zijn mensen vrij om te doen wat ze willen. Brinkmann doet net alsof mensen te werk gesteld worden en daarbij hun karakter en integriteit moeten opgeven. Maar je kunt ook ontslag nemen en voor jezelf beginnen. Ik vind het raar om over vervreemding te spreken als mensen uit vrije beweging gevoelswerk doen. Gevoelswerk moet daarom als authentiek worden beschouwd 1
- Mensen weten volgens het klassiek liberalisme ook zelf het best wat ze willen. Brinkmann doet net alsof het zo'n rare keuze is om enthousiast en constructief te willen zijn. Maar dat zegt meer over hem dan over moderne werknemers. Want ik ben er juist blij mee dat ik op een moderne, flexibele arbeidsmarkt zulke keuzes heb 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

15 maximumscore 3

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat liefde volgens Honneth bijdraagt aan autonomie omdat het tot meer zelfvertrouwen leidt 1
- een uitleg dat respect bijdraagt aan autonomie omdat respect van anderen leidt tot zelfrespect 1
- een uitleg dat sociale waardering bijdraagt aan autonomie omdat het leidt tot zelfwaardering 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Om de relatie tussen erkenning en autonomie te verduidelijken maakt Honneth duidelijk dat liefde erg belangrijk is, omdat je zelfvertrouwen alleen kan groeien als er van je gehouden wordt 1
- Op dezelfde manier heb je het respect van anderen nodig om ook jezelf te leren respecteren 1
- Tot slot kun je eigenlijk maar moeilijk leren om jezelf de moeite waard te vinden als je niet ook door je sociale omgeving gewaardeerd wordt. Doordat je deze vormen van erkenning krijgt, kun je je volgens Honneth tot een autonoom individu ontwikkelen 1

16 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat een argumentatie of de toename van gevoelswerk de moderne werknemer bedreigt met twee van onderstaande opvattingen, samenhangend met authenticiteit en autonomie:

- Berlin: er is een onderscheid tussen afwezigheid van dwang (negatieve vrijheid) en autonome zelfbepaling in een context waarin dat kan (positieve vrijheid).
- Lawlor: cognitieve vaardigheid/verbeelding is nodig om te weten te komen wat je eigenlijk wilt.
- Mackenzie: interne tegenstrijdigheden moeten door reflectie op de sociaal-relatieve situatie worden overwonnen.
- Rousseau: amour propre bedreigt de authenticiteit van de moderne werknemer.

per juiste toepassing in de argumentatie 1

voorbeelden van een goed antwoord:

- Ik denk dat je pas over authenticiteit en autonomie kunt spreken als er sprake is van positieve vrijheid volgens de definitie van Berlin en dat afwezigheid van dwang niet voldoende is om over een echt vrije keuze te spreken. Ik geloof dat Brinkmann zich terecht zorgen maakt over de voorwaarden voor deze positieve vrijheid als je voor je werk wat van je karakter moet opgeven. Lawlor stelt weliswaar dat mensen door verbeelding erachter kunnen komen wat ze willen en dat ze zo wellicht autonoom authentieke keuzes maken. Maar gevoelswerk is zo vanzelfsprekend geworden dat je wel een heel sterke verbeelding moet hebben om je voor te kunnen stellen hoe het ook anders zou kunnen zijn. De meeste werknemers 'go with the flow' en dat is bedreigend.

of

- Rousseau zou de overdreven cultivering van zelfverwerkelijking beschouwen als een kunstmatige vorm van eigenliefde (amour propre). Werknemers die de hele tijd met zichzelf en hun gevoelens bezig zijn, verwerklijken zichzelf niet. Ik denk dus dat Brinkmann gelijk heeft dat de toename van gevoelswerk een bedreiging voor het karakter is, maar ik vind ook dat je dit wel per geval moet beoordelen. Want net als Mackenzie vind ik dat je met respect voor iemands eigen persoonlijke ervaringen zou moeten reflecteren over eventuele tegenstrijdige ervaringen in die sociale context. Zelfs als een zelfbeeld medebepaald is door culturele invloeden denk ik dat je soms toch over autonome keuzes zou kunnen spreken. Het is best voorstelbaar dat iemand door gevoelswerk een gelukkiger en zelfstandiger mens wordt. Ik vind het overdreven om de toename van gevoelswerk als een bedreiging voor iedereen te beschouwen.

Opgave 3 Verslavingen

17 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat het voorbeeld van de Anonieme Alcoholisten om het zelfbeeld te veranderen, past bij de interpretatietheorie: vaak herhalen dat drinken nu niet meer bij je past, levert een andere interpretatie over jezelf op.

voorbeeld van een goed antwoord:

Bij de Anonieme Alcoholisten moeten mensen vaak herhalen waarom drinken nu niet meer bij ze past. Pas door dit veel te herhalen, gaan alcoholisten dit volgens tekst 5 ook echt zo zien. Door de herhaling gaan ze zichzelf en wat er bij hen past kennelijk anders interpreteren. Dit past bij de interpretatietheorie over zelfkennis, omdat je volgens die theorie geen directe toegang hebt tot je eigen mentale toestanden, maar alleen via interpretatie. In tekst 5 wordt die interpretatie veranderd.

18 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat:

- een weergave van een kritiekpunt van de deliberatietheorie op de interpretatietheorie: eerste-persoonsautoriteit is wel mogelijk 1
- een weergave van een voorbeeld dat iemand via wereldkennis vanuit zijn eerste-persoonsautoriteit tot zelfkennis komt bij de vraag of hij moet stoppen met roken 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens de deliberatietheorie ga je in de wereld op zoek naar redenen waarom je iets wel of niet moet geloven. Je kunt alleen maar zelf vaststellen wat je ergens van vindt. De deliberatietheorie gaat dus uit van eerste-persoonsautoriteit. Daarmee levert de deliberatietheorie kritiek op de interpretatietheorie, die er juist van uitgaat dat je vanuit een derde-persoonsperspectief naar jezelf kijkt. Volgens de deliberatietheorie kijk je niet als buitenstaander naar je eigen binnenste, maar vanuit je eigen rationele eerste-persoonsautoriteit naar de redenen in de wereld waarom je iets moet geloven 1
- Als iemand via deliberatie tot zelfkennis komt bij de vraag of hij moet stoppen met roken, dan zou hij de vraag kunnen stellen of hij moet geloven dat roken slecht is voor de gezondheid. Die vraag moet hij dan vervolgens niet beantwoorden door passief bij zichzelf naar binnen te kijken, maar door in de wereld op zoek te gaan naar redenen om te geloven dat roken wel of niet slecht is voor de gezondheid. Het is aan hem om actief te bepalen wat het antwoord op die vraag is. Dan zou hij tamelijk gemakkelijk redenen kunnen vinden, waaruit hij wel moet concluderen dat roken slecht is voor de gezondheid en dat hij dus wel moet geloven dat het beter is om een niet-roker te zijn 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

19 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat tekst 6 aansluit bij Ricoeurs opvatting over persoonlijke identiteit omdat de angst om dik te worden en er later slecht uit te zien, aansluit bij de ipse-identiteit die vooruit en terug kan kijken.

voorbeeld van een goed antwoord:

In tekst 6 wordt ingegaan op de angst die een roker kan hebben voor de toekomst: namelijk dik worden of er slecht uit gaan zien. De angst voor hoe je eruitziet of wie je bent in de toekomst, sluit aan bij de ipse-identiteit van Ricoeur, omdat de ipse-identiteit betrekking heeft op het zelf dat zich verhoudt tot wie je bent, en dus vooruit en terug kan kijken.

20 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een argumentatie met het voorbeeld van de twijfelende roker of de vraag wie je bent over kenmerken van een persoon gaat (Schechtman) of dat een zelfnarratief voorafgegaan moet worden door numerieke identiteit (Baker).

voorbeelden van een goed antwoord:

- Ik ben het eens met Schechtman. De vraag wie je bent is een narratief over de set kenmerken die bepalen wat je werkelijke identiteit is. De roker die wil stoppen in tekst 6 moet actief bepalen welke kenmerken werkelijk van hem of haar zijn: die van een gezonde niet-roker die mogelijk aankomt of die van een ongezonde, slanke roker. Welke keuze deze roker maakt is een kwestie van waarden, en het uiteindelijke handelen dat daarbij hoort en die actieve verhouding bepaalt zijn of haar persoonlijkheid.

of

- Ik ben het eens met Baker. Volgens mij kan je pas antwoord geven op de vraag welke kenmerken bij jou horen als je eerst een persoon bent. De roker in tekst 6 kan alleen maar twijfelen over stoppen met roken als er eerst iemand bestaat die een zelfnarratief over de angst om aan te komen of een gezonder leven als niet-roker kan scheppen.

Vraag	Antwoord	Scores
21	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een uitleg wat nudge-paternalisme inhoudt: overheden beïnvloeden burgers zonder dwang om de juiste keuzes te maken 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een argumentatie met nudge-paternalisme of de afbeeldingen op sigarettenpakjes een beperking zijn van autonomie 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Nudge-paternalisme gaat ervan uit dat overheden hun burgers onbewuste duwtjes in de richting van goede keuzes geven. Er wordt dus geen dwang gebruikt, maar de omgeving wordt zo ingericht dat burgers eerder geneigd zijn om goede keuzes te maken 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik vind nudging in het geval van de gruwelijke afbeeldingen op de sigarettenpakjes geen beperking van mijn autonomie omdat het redelijke informatie is die mij helpt om een autonome keuze te maken 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Ik vind nudging in het geval van de gruwelijke afbeeldingen op de sigarettenpakjes een beperking van mijn autonomie omdat de plaatjes zo overdreven gruwelijk zijn dat mijn afkeer het gevolg is van manipulatie en ik het dus in feite niet meer zelf ben die bepaalt of ik wil roken of niet 	1
22	maximumscore 2	
	Een goed antwoord bevat de volgende elementen:	
	<ul style="list-style-type: none"> • een argument vóór nudge-paternalisme vanuit de gevolgenethiek: duwtjes in de goede richting zullen het grootste geluk voor het grootste aantal mensen opleveren 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • een argument tegen nudge-paternalisme vanuit de deugdethiek: duwtjes in de goede richting kunnen de ontwikkeling van het eigen karakter belemmeren 	1
	voorbeeld van een goed antwoord:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Vanuit de gevolgenethiek moet de vraag naar wat goed is, beantwoord worden door te kijken naar wat het grootste geluk oplevert voor het grootste aantal mensen. Vanuit deze ethiek is nudging vrijwel altijd goed, omdat de duwtjes vanuit de overheid worden gegeven om zo veel mogelijk mensen een gezond en dus gelukkig leven te laten leiden 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • Vanuit de deugdethiek wordt er gekeken naar de vraag hoe iemand een goed leven kan leiden. Hiervoor moet vanuit het verstand en in de praktijk ontdekt worden hoe iemands karakter het best vervolmaakt kan worden. Nudging is voor een deugdethisch standpunt wellicht te dwingend, omdat door de duwtjes in de juiste richting iemand niet meer zelf tot het deugdelijke midden en de vervolmaking van zijn eigen karakter komt, maar hierin wordt gemanipuleerd 	1

Vraag	Antwoord	Scores
23	<p>maximumscore 2</p> <p>Een goed antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een uitleg dat de waarde ‘productiviteit’ volgens Cohen in de huidige opvatting over autonomie prescriptief wordt gebruikt: ‘elk individu moet productief zijn’ • een uitleg dat het onderscheid tussen normale en problematische emotionele bindingen volgens Cohen een gevolg is van de huidige opvatting over autonomie: productiviteit bepaalt wat (niet) normaal is <p>voorbeeld van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Volgens Cohen wordt ‘productiviteit’ prescriptief gebruikt in de huidige opvatting over autonomie: ‘elk individu moet productief zijn’. Volgens Cohen eist de samenleving dat iedereen productief is. Productiviteit wordt dus voorgeschreven volgens hem • In tekst 7 is de huidige opvatting over autonomie verbonden met de prescriptieve waarde ‘productiviteit’. Als autonoom zijn betekent dat je een interne computer hebt die zorgt dat jij productieve keuzes kan maken, dan is het maken van een onproductieve keuze niet normaal en het maken van een productieve keuze wel normaal. Voor zover kunst en balletdansen productief te noemen zijn, is een carrière als balletdanseres dus normaal, en een emotionele binding met roken problematisch, want onproductief 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
24	<p>maximumscore 1</p> <p>Een goed antwoord bevat een argumentatie of de mens onvermijdelijk te kwader trouw is met het voorbeeld van de balletdanseres: door te kiezen geef je je vrijheid op.</p> <p>voorbeelden van een goed antwoord:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ik ben het ermee eens dat de mens onvermijdelijk te kwader trouw is. De mens is vrij en daarmee gedoemd om keuzes te maken. Als de balletdanseres niet kiest, verwerkelijkt ze haar vrijheid niet en is ze te kwader trouw aan zichzelf. Echter, door te kiezen heeft ze haar vrijheid opgegeven en is ze evengoed te kwader trouw. <p>of</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ik ben het er niet mee eens dat de mens onvermijdelijk te kwader trouw is. De radicale keuze van Sartre bestaat volgens mij helemaal niet. Kiezen voor wat we het liefst willen, is geen verraad aan onze vrijheid, maar gebaseerd op een goede reden. Als je zo sterk iets wil als de balletdanseres in tekst 7 en je kiest daarvoor, dan moet je daar misschien wel wat offers voor brengen, maar je vrijheid verwerkelijken betekent niet dat dit geen pijn mag doen of dat je daarmee onvrij wordt. Jij kiest omdat jij dat wilt, dat is het toppunt van vrijheid. 	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

25 maximumscore 1

Een goed antwoord bevat een uitleg dat Cohens opvatting in tekst 8 aansluit bij Taylors authenticiteitsideaal: het maken van betere keuzes voor je bestaan is een sterke evaluatie, namelijk een keuze over wat het meest waardevol voor je is / wie je wilt zijn.

voorbeeld van een goed antwoord:

In Taylors authenticiteitsideaal maakt iemand een sterke evaluatie over zijn keuze, tegen een achtergrond van gedeelde betekenis. Die keuze gaat over hoe jij je bestaan wilt vormgeven en wat voor jou waardevol en belangrijk is in het leven. Cohen zegt in tekst 8 dat je, als je problemen hebt door cocaïnegebruik op je werk, geholpen moet worden om betere keuzes te maken. Die problemen zijn volgens Cohen niet handig voor je bestaan. Door de hulp ben je beter in staat een sterke evaluatie te maken over hoe jij je bestaan wilt vormgeven en wat voor jou belangrijk is.

26 maximumscore 2

Een goed antwoord bevat de volgende elementen:

- een uitleg dat oneindige regressie volgens Frankfurt wordt beëindigd door te ontdekken waar je van houdt, terwijl dat voor Taylor geen kwestie van ontdekken is, maar van zelfinterpretatie 1
- een argumentatie met dit verschil of emotioneel sterke bindingen bepalen wie je bent 1

voorbeeld van een goed antwoord:

- Volgens Frankfurt wordt oneindige regressie beëindigd bij het beantwoorden van de vraag wie we willen zijn, omdat we op een bepaald moment ontdekken waar we kennelijk ten diepste van houden en om geven. Taylor is dit op zich met Frankfurt eens, behalve dan dat we die grondhouding volgens hem niet zomaar ontdekken. Waar we het meest om geven is volgens Taylor ook altijd zelfinterpretatie waarmee we actief vormgeven aan wie we willen zijn. Taylors opvatting is dus iets minder passief dan die van Frankfurt 1
- Ik denk dat sterke emotionele bindingen inderdaad bepalen wie we zijn, omdat we ze nou eenmaal niet kunnen negeren, of het nou om een binding met een geliefde of drugs gaat. Ik ben het wat dat betreft eens met Frankfurt, die zegt dat we de oneindige regressie oplossen omdat we bij onszelf naar binnen kunnen kijken en dan onze diepste overtuiging en liefde ontdekken. Volgens Taylor articuleren we wie we zijn tegen de achtergrond van onze verlangens. We zouden onze eigen sterke emotionele bindingen volgens hem dus tegelijk vormgeven en ontdekken. Maar dan zouden we er ook een stuk minder afhankelijk van hoeven zijn dan volgens mij het geval is 1

of

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- Ik denk niet dat sterke emotionele bindingen echt bepalen wie wij zijn. Misschien wel als je heel erg van voetbal houdt en ook profvoetballer bent, maar bij roken of andere verslavingen denk ik niet dat deze bindingen bepalen wie je bent. Ik ben het wat dat betreft meer eens met Taylor, die zegt dat je de oneindige regressie oplost doordat je je diepste overtuigingen maakt terwijl je ze ontdekt. Bij Frankfurt heb je dan simpelweg je liefde ontdekt. En daar ben je mooi klaar mee als dat een liefde voor roken of drugs is. Volgens Taylor ontdek je je liefde niet alleen, maar geef je daarmee ook vorm aan wie je wilt zijn. Je bent bij Taylor dus geen passieve waarnemer van wat je in jezelf aan binding ontdekt. Je maakt deze binding mede zelf en je kunt je daar dus ook makkelijker positief of negatief toe verhouden

1

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinerator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 25 juni.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	Dezeen Magazine - Interview with human cyborg Neil Harbisson - 20 november 2013
tekst 2	Nautilus - Encounters with the Posthuman - 29 april 2013
tekst 3	klm.com - 2016
tekst 4	Svend Brinkmann - Standvastig - uitgeverij Lev. - 19 juli 2016
tekst 5	mareonline.nl - niet rokers stoppen eerder - 5 november 2015
tekst 6	sochicken.nl - stoppen met roken en niet aankomen: 10 tips - 2011
tekst 7 en 8	decorrespondent.nl - deze radicale drugsprofessor vindt verslaving flauwekul - 15 februari 2016